

SANOAT SUB'YEKTLARINING RAQOBAT USTUNLIGINI OSHIRISH MEXANIZMLARI VA TAHLILY YONDASHUVLAR

*O'zbekiston Respublikasi Bank
Moliya Akademiyasi 2-kurs tinglovchisi
Tashmatova Husnora Qaxramonovna*

Sanoat korxonalari raqobatbardoshligi ularning bozorda mustahkam o'rin egallashi, iqtisodiy rivojlanish jarayonlarida faol ishtirok etishi hamda xalqaro miqyosda o'z mahsulotlarini ilgari surish imkoniyatlarini kengaytirishi bilan bog'liq. Raqobatbardoshlikni oshirish uchun korxonalar ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish, innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish, biznesni boshqarish tizimini takomillashtirish hamda davlatning normativ-huquqiy talablariga muvofiq ravishda harakat qilishlari zarur. Ushbu jarayon sanoat korxonalarining nafaqat mamlakat ichkarisida, balki global bozor sharoitida ham barqaror faoliyat yuritishiga xizmat qiladi.

Sanoat korxonalari raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy omillar quyidagilardan iborat: iqtisodiy, texnologik, tashkiliy, qonunchilik va ekologik omillar. Iqtisodiy omillar sifatida inflyatsiya darajasi, soliq siyosati va kredit olish imkoniyatlari ajralib turadi. Texnologik omillar esa ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish, raqamli texnologiyalarni tatbiq etish va innovatsion yondashuvlarni qo'llashni o'z ichiga oladi. Tashkiliy omillar, jumladan, strategik rejalashtirish, korporativ boshqaruv tizimi va inson resurslarini samarali boshqarish kabi jihatlar ham raqobatbardoshlikni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, sanoat korxonalari qonunlarga rioya qilishi, monopoliyaga qarshi tartibga solish choralari va davlat tomonidan taqdim etilayotgan imtiyozlardan foydalanishi lozim. Ekologik omillar esa korxonalar uchun barqaror ishlab chiqarish tamoyillariga amal qilish, atrof-muhitga zarar yetkazmaslik va xalqaro ekologik talablar asosida ishlash majburiyatini yuklaydi.

Sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirishda tahlil usullari katta ahamiyatga ega. SWOT-tahlil orqali korxonaning kuchli va zaif tomonlari hamda bozorga ta'sir qiluvchi imkoniyatlar va tahdidlar aniqlanadi. Porterning besh kuchi usuli sanoatning bozor sharoitidagi raqobat holatini baholashga imkon beradi. Benchmarking orqali esa korxona o'zining ko'rsatkichlarini yetakchi kompaniyalar bilan solishtirib, o'z faoliyatini takomillashtirish strategiyasini ishlab chiqishi mumkin. ABC-tahlil orqali resurslarni optimal taqsimlash va ustuvor yo'nalishlarni aniqlash mumkin. PEST-tahlil esa siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik omillarni hisobga olib, biznes strategiyalarini ishlab chiqishga yordam beradi.

Davlat sanoat korxonalarini qo'llab-quvvatlash maqsadida turli qonunchilik tashabbuslarini ilgari surmoqda. Masalan, O'zbekistonda sanoatni modernizatsiya

qilish va investitsiya loyihalariga imtiyozlar taqdim etish bo'yicha davlat dasturlari mavjud. Yevropa Ittifoqida texnologik rivojlanishni rag'batlantirish va raqobat muhitini himoya qilish bo'yicha qonunlar qabul qilingan. AQSh esa «Manufacturing USA» dasturi orqali sanoatni rivojlantirishga katta e'tibor qaratadi. Shu bilan birga, davlat tomonidan soliq imtiyozlari, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish uchun subsidiya va grantlar taqdim etilishi, maxsus iqtisodiy zonalar va sanoat parklarini tashkil etish choralari ham ko'rilmogda.

Sanoat korxonalari raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy omillar quyidagilardan iborat: iqtisodiy, texnologik, tashkiliy, qonunchilik va ekologik omillar. Iqtisodiy omillar sifatida inflyatsiya darajasi, soliq siyosati va kredit olish imkoniyatlari ajralib turadi. Texnologik omillar esa ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish, raqamli texnologiyalarni tatbiq etish va innovatsion yondashuvlarni qo'llashni o'z ichiga oladi. Tashkiliy omillar, jumladan, strategik rejalashtirish, korporativ boshqaruv tizimi va inson resurslarini samarali boshqarish kabi jihatlar ham raqobatbardoshlikni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, sanoat korxonalari qonunlarga rioya qilishi, monopoliyaga qarshi tartibga solish choralari va davlat tomonidan taqdim etilayotgan imtiyozlardan foydalanishi lozim. Ekologik omillar esa korxonalar uchun barqaror ishlab chiqarish tamoyillariga amal qilish, atrof-muhitga zarar yetkazmaslik va xalqaro ekologik talablar asosida ishlash majburiyatini yuklaydi.

Sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirishda tahlil usullari katta ahamiyatga ega. SWOT-tahlil orqali korxonaning kuchli va zaif tomonlari hamda bozorga ta'sir qiluvchi imkoniyatlar va tahdidlar aniqlanadi. Porterning besh kuchi usuli sanoatning bozor sharoitidagi raqobat holatini baholashga imkon beradi. Benchmarking orqali esa korxona o'zining ko'rsatkichlarini yetakchi kompaniyalar bilan solishtirib, o'z faoliyatini takomillashtirish strategiyasini ishlab chiqishi mumkin. ABC-tahlil orqali resurslarni optimal taqsimlash va ustuvor yo'nalishlarni aniqlash mumkin. PEST-tahlil esa siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik omillarni hisobga olib, biznes strategiyalarini ishlab chiqishga yordam beradi.

Davlat sanoat korxonalarini qo'llab-quvvatlash maqsadida turli qonunchilik tashabbuslarini ilgari surmogda. Masalan, O'zbekistonda sanoatni modernizatsiya qilish va investitsiya loyihalariga imtiyozlar taqdim etish bo'yicha davlat dasturlari mavjud. Yevropa Ittifoqida texnologik rivojlanishni rag'batlantirish va raqobat muhitini himoya qilish bo'yicha qonunlar qabul qilingan. AQSh esa «Manufacturing USA» dasturi orqali sanoatni rivojlantirishga katta e'tibor qaratadi. Shu bilan birga, davlat tomonidan soliq imtiyozlari, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish uchun subsidiya va grantlar taqdim etilishi, maxsus iqtisodiy zonalar va sanoat parklarini tashkil etish choralari ham ko'rilmogda.

Xalqaro tajribaga nazar tashlasak, Germaniyaning «Industriya 4.0» dasturi sanoatni to'liq raqamli transformatsiya qilishga yo'naltirilgan. Xitoyning «Made in

China 2025» strategiyasi texnologik mustaqillikni oshirish va ilmiy-tadqiqot ishlanmalariga sarmoya kiritishga qaratilgan. Yaponiya ishlab chiqarish jarayonlarini doimiy ravishda takomillashtirish tamoyili – «Kaizen» konsepsiyasini joriy qilgan. AQShda esa «Lean manufacturing» (tejamkor ishlab chiqarish) usuli keng tarqalgan bo'lib, u ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va samaradorlikni oshirishga qaratilgan.

Xulosa qilib aytganda, sanoat korxonalari raqobatbardoshligini oshirish uchun kompleks yondashuv talab etiladi. Bunda ichki va tashqi omillarni tahlil qilish, zamonaviy boshqaruv usullarini qo'llash, innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish va davlat qo'llab-quvvatlash choralari muhim rol o'ynaydi. Xalqaro tajribalardan foydalangan holda ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va milliy korxonalarni global bozorlarda raqobatbardosh qilish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdug'aniyev, B. (2020). Sanoat korxonalari raqobatbardoshligini oshirish strategiyalari. Toshkent: Fan va texnologiya.
2. Drucker, P. (1993). Innovation and Entrepreneurship. New York: HarperBusiness.
3. Karimov, S. (2021). Korxona menejmenti va samaradorlik tahlili. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti nashriyoti.
4. Kim, S. & Mauborgne, R. (2005). Blue Ocean Strategy. Boston: Harvard Business Review Press.
5. Ohno, T. (1988). Toyota Production System: Beyond Large-Scale Production. New York: Productivity Press.
6. Porter, M. (1980). Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. New York: Free Press.
7. Schwab, K. (2016). The Fourth Industrial Revolution. Geneva: World Economic Forum.
8. Xasanov, A. (2019). O'zbekiston sanoat sektorining innovatsion rivojlanishi. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.